

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE
OCHRANA PRÁVA NA SPRÁVEDLIVÝ PROCES VE
SMYSLU NEPŘIMĚŘENÉ DÉLKY TRVÁNÍ SOUDNÍHO
ŘÍZENÍ V POJETÍ ÚS ČR A ESLP

JAN ŘÍHA
PLZEŇ 2021

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE
OCHRANA PRÁVA NA SPRÁVEDLIVÝ PROCES VE
SMYSLU NEPŘIMĚŘENÉ DÉLKY TRVÁNÍ SOUDNÍHO
ŘÍZENÍ V POJETÍ ÚS ČR A ESLP

JAN ŘÍHA

Studijní program:	B6804
Studijní obor:	Veřejná správa
Vedoucí práce:	JUDr. Tomáš Pezl
Pracoviště:	Katedra ústavního a evropského práva

PLZEŇ 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Právo na spravedlivý proces s ohledem na nepřiměřenou délku trvání soudního řízení v pojetí ÚS ČR s ohledem na stanoviska ESLP“ zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem pro vědeckou práci obvyklým.

.....

V Plzni dne 22.3.2021

Jan Říha

Obsah

Prohlášení	3
Úvod	1
1 Spravedlivý proces	2
1.1 zakotvení práva na spravedlivý proces v Ústavním pořádku.....	4
1.2 zakotvení práva na spravedlivý proces ve vnitrostátní úpravě	9
2 Nepřiměřená délka řízení podle Evropského soudu pro lidská práva	13
2.1 Právo na přístup k soudu	14
2.2 Právo na nezávislý soud	17
2.3 Právo na nestranný soud	18
2.4 Právo na soud zřízený zákonem.....	24
2.5 Právo na veřejné projednání věci	25
2.6 Právo na projednání věci v přiměřené lhůtě.....	27
2.7 Právo na spravedlivý proces	29
3 Závěr.....	31
4 Prameny.....	31
5 Literatura	33

Úvod

Důvodem zvolení tématu bakalářské práce je osobní zkušenost spočívající ve zklamání v činnosti soudů co do vymahatelnosti jednotlivých práv, ať už z překážek ve vymahatelnosti, co se týče ekonomické stránky řízení, tak co do věci délky řízení přesahující příliš často přiměřenou časovou hranici, po které řízení pozbývá smysl. ČSÚ dnes definuje produktivní věk jako období života mezi 15. a 65. rokem života, a pokud soudní řízení, příkladem rozvodové, trvá 20 let, pak se jedná o velmi závažný zásah do lidských práv člověka, a to poměrně do 40 % jeho ekonomicky produktivního života, zejména má-li obstavený majetek po dobu trvání řízení.

Spravedlivý proces musí být chápán nejen jako právo na zákonný rozsudek co do správnosti a vymahatelnosti rozhodnutí samotného, ale i jako korektivní zásah do mezilidských vztahů člověka s adekvátní mírou účinnosti na změnu těchto vztahů zákonem do předpokládaného způsobu, a to společností očekávatelným i předvídatelným způsobem. V práci rozebírám vážnost zásahu do těchto práv a legitimních očekávání účastníků soudního řízení, a to vč. zásahu do práv, jichž se účastník řízení domáhá soudní cestou, a to zpravidla proto, že již došlo k vyčerpání všech extrajudiciálních variant řešení nastalé životní situace.

Je nasnadě, že pokud se žalobce domáhá kupříkladu exekučního titulu v podobě rozhodnutí o žalobě na vyklizení neplaticího nájemníka, pak jsou průtahy v řízení vč. odvolání k soudu vyšší instance v celkové časové lhůtě dva roky velmi podstatným zásahem do jeho majetkových práv. V nastíněné situaci je dlužník zpravidla insolventní, a majitel bytu přichází o příjem z nájemného v bytě, který mu patří. Například v Praze se takto dlužné nájemné s průtahy soudů může vyšplhat po dvou letech na částku snadno převyšující čtvrt milionu korun. Zároveň se v daném případě projevuje absurdita trestní represe, kdy majitel nemá jinou možnost zákonného postupu než čekat na vyjádření přetížených soudů.

V této práci se zejména zabývám judikaturou ÚS ČR a ESLP a související odbornou literaturou.

Vlastní práce je rozdělena do dvou hlavních oddílů, ve kterých je postupně rozebírána zákonná úprava, judikatura aj. zdroje rozhodovací praxe Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva. Obě části jsou ryze scholastické a představují náhled do předem vytyčených pravidel.

1 Spravedlivý proces

„Porušení práva na spravedlivý proces v civilním řízení může vést až ke zrušení soudního rozhodnutí i přiznání finančního zadostiučinění dotčené straně. Vědět, jaký je obsah a rozsah pojmu právo na spravedlivý proces, jakož i to, že se jedná o pojem velmi všeobecný, proto patří do základní výbavy úspěšného právníka.“¹

Spravedlivý proces sám o sobě je obecně v kolektivním povědomí chápán jako právo na určitou nespécifickou spravedlnost zaručovanou jako jednu ze základních funkcí právního státu.

Z právního hlediska patří odeprání spravedlnosti mezi porušení Ústavou zaručených práv jednotlivce i právnických osob, zejména hlavy páté LZPS a hlavy čtvrté Ústavy, dále čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv, která patří mezi smlouvy o lidských právech podle rozhodnutí pléna ÚS² též do Ústavního pořádku, dále je tento princip zakotven zejména v občanském soudním řádu a to zejm. §6, §18, §100, §118a, §116 atd., a dále v zákoně 6/2002 Sb., čl. 14 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a čl. 6 EÚLP.

Spravedlivý proces jako lingvistický termín je chápán jako právo na spravedlivé zacházení, nicméně v právní terminologii je chápán spíše jako právo na spravedlivý průběh soudního řízení tzn. právo na vedení řízení v rámci zákonných mantinelů ústavněprávních a zákonných institutů. V praxi tedy dochází k rozkolu mezi chápanou spravedlností jednotlivce, resp. subjektivním pojmem spravedlivosti, a zákonnou úpravou, který může být zejména i co do délky řízení subjektivně chápán jako nespravedlivý.

Ze soudního hlediska má každý právo, aby jeho věc byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem zřízeným zákonem. Do těchto kategorií spadá i nestátní soudní rozhodčí orgán založený zákonem a na základě lex specialis.

Z hlediska průměrné lhůty na zpracování je v našich podmínkách podstatná zejména interpretace ÚS, kdy například v Usnesení³ z roku 2002 definuje rozsah práva na spravedlivý proces právní větou jako institut vycházející z čl. 36 odst. 1

¹ PŘIDAL, Ondřej. Pojem právo na spravedlivý proces v civilním řízení. Právní rozhledy, 2010, č. 20, s. 731-736

² Nález Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01

³ Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 8. 2002, sp. zn. IV. ÚS 732/2000

LZPS. Podle ÚS je zaručeno přímo a bezprostředně právo na rozhodnutí podle názoru soudu tak, aby odpovídalo skutečným hmotněprávním poměrům, za podmínky zajištění spravedlivého řízení dále definované jako uplatňování všech zásad správného rozhodování podle zákona a v souladu s ústavními principy. Tato definice v zásadě vysvětluje institut jako vyčerpání všech běžných zákonných prostředků ochrany práv, a to včetně všech opravných prostředků poskytovaných jednotlivci právním řádem. Dále ÚS v tomto usnesení konstatuje, že v situaci, kdy soud postupuje v souladu s ustanoveními právního řádu jako celku, nedochází k porušení práva na spravedlivý proces ze strany soudů. V případě, že je tato podmínka dodržena, pak ÚS nemůže konstatovat porušení práva na spravedlivý proces s ohledem na délku řízení samotnou, neboť se nejedná o porušení zákona ani Ústavních principů. Z tohoto lze dále dovodit, že vzniká-li subjektivní pocit nespravedlivého řízení zdlouhavým průběhem řízení, nejedná se o pochybení soudu, ale o vadu právního řádu jako takového, který mnohostí prostředků ovlivňujících temporální stránku řízení ovlivňuje nikoli výsledek řízení, ale pouze dobu, po kterou trvá soudní soustavě vytvoření řádného a správného pravomocného rozhodnutí, které je v souladu s právním řádem. O vadu řízení se tedy nejedná v případě, že neexistuje teoretická platná právní norma, která by stanovila maximální dobu trvání řízení. Taková norma by nutně musela být v kolizi s množstvím jiných předpisů a pravděpodobně by naopak snižovala důvěru v právo, neboť pouhým přetížením soudní soustavy by mohlo dojít k upření práva na spravedlivý proces. Dále ÚS konstatuje, že postup v soudním řízení týkající se zjišťování a hodnocení skutkového stavu a výklad jiných předpisů, než předpisů Ústavní právní síly je zcela a pouze v režii obecných soudů při řešení konkrétních případů, a Ústavnímu soudu nepřísluší posuzovat zákonnost vydaných soudních rozhodnutí za předpokladu, že jimi nebyly porušeny normy Ústavní povahy. Ve výše zmíněném usnesení se jednalo mimo jiné o úpravu péče o dítě, což ale vzhledem k délce trvání řízení pozbylo svého smyslu vlivem temporálního faktoru, neboť dítě před ukončením řízení nabylo zletilosti, a dalo by se tedy hovořit o faktickém odmítnutí spravedlnosti nikoli výslovně, nýbrž reálně pro nemožnosti obecných soudů ve věci adekvátně rozhodnout v přiměřeném časovém období. Na tento případ se tedy zcela jistě vztahuje formulace Evropského osudu pro lidská práva, kdy „justice delayed – justice denied“ se stává faktem předmětného řízení. Nicméně, paradoxní je, že veškeré úkony které byly před soudy činěny byly obecnými soudy prohlášeny za

záležitosti vyřízené v přiměřených lhůtách, a je tedy nutné hovořit o selhání systému jako takového, a nikoli instituce v systému působící, a to zejména s odvoláním na tvrzené obstrukce žalovaného manžela a jeho obecného zmocněnce kteří opakovaně vznášeli nedůvodné námitky. Dalo by se tedy hovořit o tom, že systém který umožňuje účastníku řízení opakovaně vznášet nedůvodné námitky je sám o sobě určitým způsobem nešťastně řešen, neboť i přesto, že se s těmito námitkami soudy vypořádají v přiměřených lhůtách, způsobuje celkový součet těchto lhůt paradoxně odmítnutí spravedlnosti ve smyslu délky řízení před soudem, neboť nadbytek prostředků dostupných k hájení práva stran sporu způsobuje nemožnost docílení vydání pravomocného rozhodnutí v přiměřené lhůtě. Nastává zde tedy paradox, kdy nadbytek prostředků ochrany práv či spravedlnosti v řízení před soudem naopak zamezuje výkonu práva protistrany. Důraz na dokonalost soudního řízení není v souladu s biologickou realitou člověka, jehož produktivní věk je od dosažení zletilosti na věku důchodového. Tato časová prodleva mezi dospělostí a odchodem do důchodu je biologickým limitem pro řádné fungování občana ve společnosti, a pokud budeme brát dejme tomu 40 až 50 let produktivního věku jednotlivce, pak v situaci kdy je takovéto osobě znemožněno nakládat s majetkem po dobu deseti let a žije v nejistotě jak předmětné řízení skončí, a to nehledě na související náklady a případné úroky či dokonce úroky z prodlení, stává se zátěž na účastníka řízení likvidační jak z materiálního, tak z psychického hlediska.

1.1 zakotvení práva na spravedlivý proces v Ústavním pořádku

Právo na spravedlivý proces je zakotveno primárně v čl. 36 odst. 1. Listiny⁴, a k jeho porušení dochází i tehdy, pokud orgány veřejné moci nesprávně aplikují právní normy a právní závěry ve svých rozhodnutích v extrémním nesouladu se skutkovými zjištěními. Nicméně, do práva na spravedlivý proces zasahují i další ustanovení na úrovni Ústavního pořádku. Jedním z těchto zásahů je například nedostatečná činnost vyšetřujících orgánů při zjišťování skutkového stavu podle §2 odst. 4., 5. trestního řádu. V případě, že orgány činné v trestním řízení nedostatečně kvalitně provedou své povinnosti při zjišťování skutkového stavu, je možné dovodit

⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 5. 3. 2010, sp. zn. III. ÚS 1624/09

porušení práva na spravedlivý proces například z nerovného zacházení s jednotlivými podezřelými spolupachateli trestné činnosti ve smyslu velmi důkladného a precizního vyšetřování a sledování jedné osoby, a zároveň rezignace na zajištění důkazů vůči osobě druhé. Zároveň ale ÚS tvrdí⁵, že ne každá nezákonnost je automaticky nespravedlností a neústavností, ale pouze taková nezákonnost, která v důsledku za naplnění specifických předpokladů vede k vině obviněného. S tímto tvrzením ÚS souvisí doktrína ovoce z otráveného stromu⁶, kdy však ÚS prohlašuje, že pochybení při opatřování důkazu automaticky nezpůsobuje nepoužitelnost důkazu. Vždy je třeba posuzovat intenzitu pochybení a zda takovéto pochybení vůbec bylo způsobilé proces provádění důkazu ovlivnit. V tomto konkrétním případě bylo posuzováno, zda nepřítomnost obhájce a obviněného při výpovědi spoluobviněného je způsobilá být takovou vadou řízení, aby v situaci, kdy tato výpověď probíhala při přítomnosti státního zástupce a soudce, a tato skutečnost vzhledem k příležitosti vzetí do vazby neměla nutně vliv na důkazní sílu takové výpovědi v následných řízeních před soudy v souvisejících řízeních. Pochybení při získávání důkazu tedy není nutné posuzovat jako ústavněprávní pochybení takového rozsahu, jaký by nutně musel znamenat porušení Ústavou garantovaných práv a absolutní nepoužitelnost důkazu, a to i s ohledem na situace, kdy jsou na základě takto vadně získaného důkazu schvalovány další postupy v řízení a zajišťovány další důkazy vedoucí k eventuálním následkům pro obviněného a spoluobviněné v řízení před obecnými soudy v dalších řízeních. Fakt, že tento prvotní důkaz samotný byl získán vadně je nutno posuzovat s ohledem na ústavněprávní principy spravedlivého procesu individuálně s ohledem na míru závažnosti porušení práv stěžovatele. Pokud by takto vadně získaný důkaz v režimu mimořádných opravných prostředků byl prohlášen za porušení takové intenzity, která nutně vyžaduje jeho absolutní vyřazení, pak by doktrína ovoce z otráveného stromu měla být dle mého názoru uplatněna, nicméně by bylo nanejvýše vhodné, aby byly nejvyššími legislativními či justičními orgány definovány mantinely s demonstrativním výčtem porušení s odstupňovanou mírou závažnosti porušení samotného pro zvýšení míry právní jistoty s ohledem na často

⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 5. 2003, sp. zn. III. ÚS 623/2000

⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 5. 2014, sp. zn. III. ÚS 587/14

nevyhnutelné vady řízení způsobené komplikovaností jednotlivých případů a to zejména ve vyšetřovací fázi.

Další z kategorií spadajících do podmnožin práva na spravedlivý proces je kategorie rovnosti, rovného zacházení a jiných permutací termínu. Podle Nálezu ÚS⁷ je rovnost kategorií relativní, a vyžaduje primárně odstraňování nedůvodných rozdílů v zacházení s jednotlivými subjekty. Rovnost vychází primárně z článku 1 LZPS a je jí třeba rozumět tak, že právní rozlišování v přístupu k určitým právům nesmí být projevem libovůle, nicméně v situacích, kde je to důvodné, nebo ještě lépe prováděno na základě zákona, je naopak přijatelné částečně rozdílné zacházení s jednotlivými subjekty. Zejména ze zákazu libovůle pak neplyne povinnost přiznat komukoli jakékoli právo jen proto, že obdobné právo bylo přiznáno jiné osobě v obdobné situaci. Pokud by však na takové přiznání práva byl zákonný nárok, a jeho odmítnutí by bylo porušením zákazu libovůle orgánů činných v (jakémkoli) řízení, pak by takové odmítnutí bylo projevem jednání zakázaného článkem 1 LZPS, což by zároveň bylo i porušením práva na spravedlivý proces předmětné osoby. Tyto principy definované ÚS jsou zejména významné pro správní řízení, kdy je povinností orgánů činných v řízení zacházet se všemi osobami, žadateli a jinými subjekty, v obdobných situacích a postavením obdobně. Není přípustná situace, kdy by jednomu žadateli bylo povoleno prodloužení lhůty na doplnění odvolání a jiné osobě v situaci obdobné bylo totéž zamítnuto se zdůvodněním, že osoba první doplňuje svoji žádost v období, kdy je úřad značně přetížen, a je to tedy z organizačních důvodů výhodné, ale osoba druhá by žádala o prodloužení v situaci, kdy je úřad dostatečně personálně zajištěn na to, aby jeho žádost zpracoval přednostně. Takovéto zacházení by dle mého názoru bylo zcela jistě zkrácením práva druhé osoby na řádný a spravedlivý proces, neboť by se osobě jiné v postavení obdobném dostalo preferenčního zacházení a on by naopak tohoto zacházení nebyl schopen dosáhnout, a to i přesto že jejich situace jsou ve své podstatě obdobné. Takovéto zacházení by tedy i přesto, že byla naplněna litera zákona bylo porušeno právo na spravedlivý proces ve smyslu rovného zacházení s jednotlivými účastníky. Zejména je z výše uvedeného důvodu nutné respektovat zavedenou praxi (usus) konkrétních složek státní správy, neboť k principům

⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 21. 1. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 15/02

právního státu⁸ dle ÚS neodmyslitelně patří princip legitimního očekávání, resp. právní jistoty a z ní vyplývající princip ochrany důvěry občanů v právo zejm. dle čl. 1 odst. 1 Ústavy. Pokud totiž někdo jedná v oprávněné důvěře v zavedenou právní praxi daného úřadu, například ve smyslu toho, že úřad vždy posuzuje určitou právní otázku stejným způsobem, pak náhlá změna zavedené praxe může být porušením jeho legitimního očekávání. Nelze však spoléhat na legitimní očekávání v případě, že zavedená praxe orgánu je chybná nebo spočívá na nesprávném výkladu⁹. Pokud dojde k přehodnocení interpretace bez samotné změny právní úpravy, není tento typ jednání nutně vyloučen avšak lze v něm spatřovat závažný zásah do právní jistoty v závislosti na intenzitě změny postupu orgánu, a to zejména proto, že občan který spoléhá na zavedenou interpretační praxi daného orgánu není zpravidla schopen nejen porozumět interpretaci korektní, ale zároveň by musel být interpretačně nadán lépe než profesionální právník, který tuto zavedenou praxi schválil, a navíc svá práva prosazovat skrze soustavu soudů. Zavedená, soustavná interpretační praxe orgánů státní správy dle názoru ÚS vytváří legitimní očekávání adresátů norem a dotváří české právo v podobě, která se jejich osob přímo dotýká, a proto pokud dochází ke změně interpretace normy, nesmí se tak dít na základě libovůle, ale dle mého názoru by k takovéto změně mělo docházet na základě autoritativního rozhodnutí soustavy obecných, případně zvláštních soudů. Předchozí věta však odebírá orgánu schopnost opravy chyb ve svém vlastním procesu bez přítomnosti vnějšího zásahu, a to takového který není nutně seznámen s vnitřními poměry a potřebami instituce, a jako takový může být nevhodný. Tento problém pravděpodobně nemá dobré řešení, kromě precizní interpretační činnosti toho, kterého orgánu. Dozajista není vhodná situace, kdy je porušen ústavní princip percipovanou svévolí orgánu, nicméně není vždy dostatečně dobře možné interpretovat postup na základě ještě ne-zcela kompletního legislativního rámce. Dle mého názoru by tedy vždy argument pro změnu interpretace měl obsahovat zdůvodnění obdobné frázi „na základě změny předpisu č. X se mění zavedená

⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 19. 3. 2009, sp. zn. III. ÚS 2822/07

⁹ „Přehodnocení výkladu ze strany správních úřadů nebo soudů za nezměněného stavu interpretovaných právních předpisů přitom není vyloučeno, avšak lze v něm spatřovat závažný zásah do právní jistoty a intenzitu tohoto zásahu je nutno vždy posuzovat ve světle konkrétní situace. Platí však, že změna dlouhodobé správní praxe nebo soudní judikatury, ale za nezměněného stavu právních předpisů, může nastat jen ze závažných a principiálních důvodů směřujících k dosažení určité právem chráněné hodnoty; v žádném případě se však tak nesmí dít svévolně.“ (Nález Ústavního soudu ze dne 19. 3. 2009, sp. zn. III. ÚS 2822/07)

praxe“ avšak postup, kdy je zjištěna chyba, kterou se orgán snaží napravit způsobem, který by však poškodil nebo omezil práva dotčených osob, je naprosto nepřijatelný.

Ústavní soud se ale také zabývá kompetencí obecných soudů¹⁰, a jejich povinností zajistit, aby jednání jiných osob nevedlo k porušení práv kteréhokoli účastníka řízení ve smyslu přiměřené délky řízení. Tato povinnost je součástí pozitivních závazků státu chránit osoby a jejich práva před protiprávním jednáním ze strany třetích subjektů, a tato povinnost se vztahuje, jak na osoby které jsou účastníky řízení, tak na třetí subjekty které mohou stát v jiném procesním postavení. V situaci, kdy celková délka soudních řízení je nepřiměřená složitosti projednávané věci či snad takováto nepřiměřenost bezprostředně hrozí je povinností soudů jednat se zvláštní pečlivostí a podstupovat takové kroky či zásahy, které od nich lze rozumně očekávat za účelem zabránění vzniku takto nadměrné délky řízení. V tomto nálezu se pojednává o rozvodovém řízení, které probíhalo více než deset let. Je nasnadě, že vztahy mezi rodiči a dětmi budou deset let trvajícím rozvodovým řízením narušeny, a to zejména pokud jeden z rodičů či oba rodiče budou mít z nějakého speciálního důvodu po část trvání řízení nebo po celou dobu trvání řízení zamezeno nakládání s majetkem ve společném jmění manželů. Toto omezení s nakládáním je bezesporu vhodným institutem pro zamezení spotřebování či likvidace předmětného majetku, nicméně pokud řízení trvá takto neúměrně dlouhou dobu, pak jsou zcela jistě narušena osobnostní práva manžela či manželů po celou dobu řízení. Paradoxně, jediným prostředkem nápravy této újmy na základních právech stěžovatele dostupným Ústavnímu soudu v této či podobné věci je zrušení předchozího rozsudku, nebo vyslovení porušení práva na spravedlivý proces ve smyslu nepřiměřené délky řízení, nicméně je nasnadě, že zrušením rozhodnutí nebude ex tunc zajištěno zkrácení délky celého řízení před soudní soustavou, a tak je tento institut nápravy zcela nevhodný a nedostatečný pro nápravu takto vzniklé škody na základních právech osoby. Jediným východiskem které se mi v současné situaci jeví jako právně proveditelné by bylo zřízení speciální instituce u Ústavního soudu, která by se ad hoc mohla zabývat nepřiměřenou délkou řízení, nečinností nebo jinými excesy soudní soustavy, a již v průběhu řízení by byla schopna vyslovit porušení práva na spravedlivý proces ve smyslu délky řízení před obecnými soudy

¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 4. 2015, sp. zn. I. ÚS 1822/14

a to v režii relativně volného uvážení a to nikoli na základě dovolání k Ústavnímu soudu ale spíše v režimu jakéhosi ombudsmana, který by měl určitou zejména morální a poradní autoritu spočívající ve své odbornosti, a schopnosti docílit zefektivnění soudního procesu před obecnými soudy ve chvíli, kdy řízení před obecnými soudy již probíhá nepřiměřenou dobu, a přinejmenším se pokusit o nějakou formu nápravy, a to například poradní činností, která by však nebyla zásahem do nezávislosti soudů.

1.2 zakotvení práva na spravedlivý proces ve vnitrostátní úpravě

Výčet v této kapitole je pouze demonstrativní s ohledem na dostupný rozsah práce a zdaleka nepokryje celou materii. Tato kapitola je určena pouze ke zdůraznění nejpodstatnějších principů dle názoru autora.

V této problematice legislativní úpravy je jedním z nejvýznamnějších předpisů upravujících zákonný postup v řízení zákon 99/1963 Sb. V §6 je zakotvena povinnost soudu postupovat předvídatelně, což má implikační důsledky na principy spravedlivého procesu. Předvídatelnost je totiž zastřešujícím termínem obsahujícím povinnost soudu respektovat veškeré předpisy, nařízení, a předchozí rozsudky ostatních soudů nejen stejné justiční úrovni. Pokud některé soudy rozhodnou určitým způsobem, a soudu je tato skutečnost známa nebo dána v podání na zřetel jako podpůrný argument, pak je povinen se přinejmenším argumentačně vypořádat s takovýmto rozhodnutím, a tímto postupem je jak zaručena kvalitní jurisprudencí, tak princip spravedlivého procesu dle ústavy, neboť v opačném případě by soud postupoval nepředvídatelně, a ke změně jurisprudence a to zejména za účelem sjednocování judikatury jsou povolány soudy nejvyšší, případně je-li to v jeho kompetenci a rámci posuzovaného případu, pak i Ústavní soud je kompetentní ke změně ustálené rozhodovací praxe v případech kde je to ústavně konformní a vzhledem k případu přijatelným řešením situace. Soudy samotné se musí argumentačně vypořádat s předchozími rozhodnutími svých kolegů, a to i přesto, že takovýchto rozhodnutí je značné množství různé argumentační kvality. V návaznosti na princip předvídatelnosti jsou výše zmíněné dovolací soudy kompetentní i ke změně své vlastní ustálené jurisprudence, nicméně je nutné, aby tuto odchylku dostatečně kvalitně zdůvodnily, a to nejen s ohledem na konkrétní případ, neboť v opačném případě by docházelo ke svévolnému

rozhodování těchto soudů, a není možné udržovat právní řád ve stavu kdy se ustálená praxe mění v závislosti na osobě soudce ke kterému se případ dostane. V našich podmínkách k odklonu od ustálené rozhodovací praxe dochází velmi výjimečně, a zpravidla na základě změny platné legislativy nebo jurisprudence evropského soudu pro lidská práva na základě jehož obiter dictum rozhodnutí může naše národní jurisprudence dojít k novým závěrům po zohlednění precizních právních názorů kvalitních právních rozborů a lidskoprávní aj. argumentace před těmito soudy.

Dalším velmi důležitým ustanovením pro rozebíranou látku v Občanském soudním řádu je §18 odst. (1). Zde se hovoří primárně o rovnosti účastníků v občanském soudním řízení. Tuto základní zásadu je nutno dodržovat, neboť v civilním řízení vystupuje soud v pozici arbitra rozhodujícího na základě jemu předložených důkazů, a maximou je provedení účastníků formálními náležitostmi řízení z principu své odbornosti kdy v jednodušších nebo nesporných řízeních není předpokládána odborná způsobilost účastníků, a to zejména v prvoinstančním řízení kdy není zákonem vázána povinnost zastoupení účastníka advokátem. Rovnost účastníků však nezasahuje pouze co do znevýhodňování jednoho z nich, ale v případě, kdy by se soud dopustil pozitivní diskriminace jednoho z účastníků, pak by se zároveň dopustil lidově řečeno nadržování jedné ze stran, a v takovém případě by selhal ve své funkci nestranného arbitra sporu a založil by pochybnosti o své nestrannosti ve vedení sporu. V takovém případě by zde vznikala vada řízení, a v návaznosti na závažnost porušení by mohlo dojít až k anulaci řízení odvolacím soudem pro porušení práva na spravedlivý proces účastníka řízení jehož protistrana byla pozitivně diskriminována soudem. Soudce by se tedy měl pouze omezit na formální náležitosti řízení, a rozhodovat formalisticky na základě jemu předložených důkazů, a to zejména v řízeních sporných. Naopak v řízeních nesporných jsou ruce soudce výrazně méně vázány formalismem určeným k zachování rovného postavení stran před soudem, a může v odůvodněných případech přispět i odbornou radou oběma účastníkům, neboť zde do určité míry nejsou strany sporu, pouze administrativní překážky, které jsou zpravidla na základě zákona řešeny před obecnými soudy. Příkladem takového řízení může být rozvod, kdy účastníci naplňují zákonné požadavky pro rozvod, mají většinu potřebných dokumentů, nicméně jim chybí například specifický dokument, bez

něhož soud nemůže rozhodnout. V takovém případě by soudce mohl účastníkům například navrhnout doplnění návrhu o čestné prohlášení v případě, že by takový dokument byl schopen na základě zákonných požadavků akceptovat. Takováto situace připadá v úvahu například při rozvodu manželství mezi občany různých států, a soudce by ve své odbornosti byl obeznámen s ekonomickým řešením odstranění překážky řízení. Takovýmto postupem by dozajista nebylo dotčeno právo účastníků na spravedlivý proces, neboť jim je přiznána stejná možnost uplatnění jejich práv, pouze by jim soud prokazoval laskavost. Tento §18 OSŘ je vyjádřením principu práva na spravedlivý proces, a jako takový souvisí s čl. 96 Ústavy, čl. 37 odst. 3 LPS a je také součástí čl. 6 EÚLP. V tomto konkrétním paragrafu je možné spatřit ono pověstné prozařování základních principů jednotlivými právními řády, kdy je stejného cíle dosahováno různými právními řády obdobně a na základě obdobných morálních hodnot. Výrazným aspektem tohoto paragrafu je také právo jednat před soudy ve své mateřtině a princip práva na právní pomoc v případech kde je to nutné a vhodné. Každý, kdo nerozumí dostatečně odborně právu na to, aby byl schopen porozumět následkům svého jednání má právo, aby byl zastupován osobou, která těmito schopnostmi je nadána, a v případě, že se jedná například o cizince, který ač běžné češtině rozumí dostatečně dobře ale i přesto se ztrácí v odborných výrazech soudního procesu, tak zcela jistě musí mít nárok na poskytnutí tlumočnicka který je schopen dostatečně precizně přeložit termíny do jeho mateřštiny tak, aby jim bezezbytku porozuměl. Opak by byl zcela jistě typickým porušením práva na spravedlivý proces, neboť by účastník byl velmi zásadně znevýhodněn v jednání před soudem. Tato situace se týká nejen cizozemců, ale také osob zdravotně znevýhodněných, například neslyšících nebo nevidomých, které vyžadují velmi specifické typy tlumočení průběhu řízení, a komunikace samotná může být komplikovanou. Jejich právo na spravedlivý proces však vždy musí být přiznáno a dodrženo.

§100 OSŘ je dalším z výrazně důležitých paragrafů s důsledky pro zajištění spravedlivého procesu. Skládá se ze tří odstavců, a každý z nich zakládá trochu jiné aspekty spravedlivého procesu.

Paragraf (1) zakládá zejména právo na rychlost řízení. Jakmile je řízení zahájeno, (...) postupuje soud tak, aby věc byla co nejrychleji vyřízena, resp. dovozeno řízení samotné skončeno pravomocným rozhodnutím. Zejména by se soud měl pokoušet

o smírné řešení sporu, a to tam kde to je možné. Tato snaha o smír je zpravidla nahrazována osobou mediátora, který je osobou určenou k mimosoudnímu řešení sporu, a to zejména proto, že by měl být schopným vyjednávačem, až snad psychologem, a tak být v lepší pozici k dotlačení stran sporu ke smírnému řešení i proto, že mediační řízení může být výrazně méně nákladné, a následná mediační dohoda může být schválena soudem.

Podstatnou pro spravedlivý proces je mediace tím, že ač má potenciál ke snížení celkové doby řešení sporu i nákladů řízení, má také potenciál řízení ad hoc prodlužovat bez toho, aby existoval pro obě strany sporu přijatelný výsledek. Je tedy nutné zvažovat, zda má mediace smysl v různých životních situacích, a soud by měl přistupovat citlivě k jejímu nařizování, neboť ne v každé situaci je vhodným řešením sporu soudní smír na základě mediační dohody. Zároveň, přerušení řízení až na dobu 3 měsíců se může na celkové délce trvání řízení projevit zásadně negativně, zejména v případech, kdy vyvstanou důvody pro odložení pokračování v řízení.

Soudce tedy podle §100 OSŘ postupuje podle zásady arbitrárního pořádku, kdy soud naplňuje svoji pravomoc projednat a rozhodnout soukromoprávní záležitost tím, že postupuje podle svého nejlepšího uvážení tak, aby byly splněny zákonné a in tacit legis etické požadavky na vedení řízení. Při nečinnosti účastníka vyjma zákonných výjimek nezbavuje povinnosti rozhodnout ve věci samé. Zároveň samotná skutečnost, že dojde k porušení práva na projednání věci v přiměřené lhůtě nezakládá zrušení napadeného rozhodnutí¹¹. Je nutné, aby ještě předtím, než se účastník při průtazích začne domáhat svých ústavou garantovaných práv před ústavním soudem vyčerpal všechny právem garantované instituty ochrany poskytované mu právním řádem¹², nicméně je také možné, že tento nadbytek využitelných práv se naopak stane přítěží pro stěžovatele, neboť vyčerpání všech zákonných prostředků v situaci, kdy jemu přidělený soudce je ve věci nečinný může být značně zdlouhavé. Dále je nutno poukázat na mnoho prostředků ochrany práv protistrany, která jich může využívat dlouhodobě k prodlužování litigace zcela zákonným způsobem, a tím oddalovat vyčerpání zákonných prostředků ochrany před délkou soudního řízení. Zároveň je nutné vyvažovat tuto ochranu faktem, že

¹¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 13. 11. 2001, sp. zn. II. ÚS 540/01

¹² Tamtéž.

Ústavní soud se v žádném případě nesmí stát dozorčím orgánem nad délkou řízení, tato role mu ze zákona nepřísluší. Ústavní soud je až posledním orgánem ochrany a obrany před zásahy do základních garantovaných práv, a to zejména Ústavou a principy právního státu, nikoli institucí zajišťující běžný chod soudní soustavy. Zároveň, i v případech kdy je Ústavní soud schopen vyslovit porušení práva na spravedlivý proces, je bohužel neschopen přiznat jinou satisfakci než konstatování porušení cit. „Samotná skutečnost, že bylo porušeno právo na projednání věci soudem bez zbytečných průtahů a v přiměřené lhůtě, nemůže být důvodem pro zrušení napadených rozhodnutí. V této souvislosti je Ústavní soud nucen konstatovat, že zákon mu nedává možnost přiznání jiné satisfakce, nežli je vyslovení názoru, že toto právo bylo porušeno.“¹³. z výše uvedeného vyplývá, že i v případě, že je konstatováno porušení práva na spravedlivý proces Ústavním soudem, není mu zákonem přiznána možnost nařízení kompenzace. V citované stížnosti je zároveň konstatováno, že i přesto, že právo na spravedlivý proces bylo porušeno, tak toto porušení není samo o sobě důvodem pro zrušení napadených rozhodnutí. Rozhodnutí samotná by musela být postižena vadami jinými než temporálními proto, aby byla shledána dostatečně závažná vada řízení k tomu, aby mohlo být rozhodnuto o jejich zrušení na základě porušení práv výsledek řízení samotného ovlivňující. Samotné porušení spravedlivého procesu ve smyslu temporální stránky řízení bez narušení jiných hmotněprávních nebo procesněprávních principů není důvodem ke zrušení takového rozhodnutí. Zároveň se jedná o konstatování, že principy spravedlivého procesu spočívající ve správném a zákonném postupu jsou podstatnější než temporální stránka řízení co do podstatnosti v prizmatu zajišťování spravedlnosti.

2 Nepřiměřená délka řízení podle Evropského soudu pro lidská práva

Požadavky na splnění podmínek státu určených článkem 6 EÚLP lze obecně definovat jako právo složené, kdy se právo samotné skládá z mnoha dílčích práv.

Obecně definované požadavky jsou na právo na přístup k soudu, právo na nezávislý soud, právo na nestranný soud, právo na soud zřízený zákonem, právo na

¹³ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 2. 1997, sp. zn. IV. ÚS 215/96

veřejné projednání věci, a právo na projednání věci v přiměřené lhůtě a právo na spravedlivé projednání věci. Porušení kteréhokoli z těchto dílčích práv může zakládat porušení článku 6. EÚLP¹⁴.

2.1 Právo na přístup k soudu

Článek sám o sobě nezakotvuje právo na přístup k soudům, ale práva v něm vyjmenovaná vytváří jednolitou strukturu souboru práv, které nelze definovat jinak než jako soubor prostředků k dosažení práva, a přístup k soudům představuje jen jeden z aspektů tohoto práva. Pokud by například přístup k soudům byl podmíněn složením soudního poplatku ve výši výrazně vyšší, než jaké jsou ekonomické možnosti obyvatelstva, pak by dozajista přístup k ochraně a vymáhání tímto způsobem chráněných práv výrazně omezil, pokud by zároveň neexistoval předpis, který by v odůvodněných případech této povinnosti mohl nemajetnou osobu zprostit. V našich podmínkách se jedná zejména o §138 Zákona 99/1963 Sb., kdy je možností soudce, resp. předsedy senátu poskytnout úlevu nebo osvobození od soudních poplatků účastníkovi který o to požádá, a to s respektem k článku 36. LZPS. V odůvodněných případech objektivní poměry účastníka nedovolují zaplacení soudního poplatku, ale zároveň by mohlo dojít ke značnému zkrácení jeho práv dle právního řádu České republiky, Listiny, Ústavy i EÚLP v případě, kdyby neexistoval institut umožňující projednání jeho záležitosti. Právo platí jak pro bohaté, tak i pro ty nejhudší, a tak je tento institut tradičně označován jako právo chudých. Zároveň připadá i teoretická možnost, kdy by se vlády jednotlivých států rozhodly zvýšit soudní poplatky na běžným lidem nedostupné částky, a tím se pokusit odepřít výkon práva, a to zejména v mimořádných obdobích nestability. Odepření spravedlnosti tímto nebo obdobným způsobem by tak bylo porušením nejen čl. 6 EÚLP, ale i článku 36. a 37 odst. (3). LZPS a článku 96. odst. 1. Ústavy České republiky. Právo na přístup k soudu zcela jistě platí také v trestních věcech, a to zejména s aplikací na delikty kdy je případ posuzován správními orgány, případně jinými subjekty o jejichž rozhodnutí je následně možné žádat o soudní přezkum podle části páté Občanského soudního řádu. Rozhodování podle páté části Občanského soudního řádu je následně vyjádřením zásady práva na přístup k soudu,

¹⁴ KMEC, Jiří. Kapitola XVI [Právo na spravedlivý proces (čl. 6 EÚLP)]. In: KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. Evropská úmluva o lidských právech. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 619–780

a to se zákazem odmítnutí soudního přezkumu na základě bagatelní výše udělené pokuty. Při odmítnutí soudního přezkumu pouze na základě hodnoty sporu konstatoval ESLP porušení práva na přístup soudu.¹⁵

Na soud jako takový klade EÚLP specifické požadavky za účelem zachování práva na přístup k soudu, a zároveň je bráněno situaci, kdy by se stát jež je stranou EÚLP pokusil zprostit povinností z ní vyplývajících tak, že by například rozhodce nazval soudcem, a rozhodčí řízení nazval řízením soudním. Podstatná je zde interní kvalita samotného institutu soudu, který musí být nadán schopností nezávisle a nestranně rozhodovat o právech a povinnostech jiných osob, než je on sám, a to na základě vnitrostátního zákonného zmocnění a dále je zde požadavek na určitou úroveň kvality a předvídatelnost rozhodování, nicméně v tomto se jedná o přesah do mj. článku 1. a 13. Podstatnou strukturou v tomto právu je zejména právo na přístup k takové instituci, který musí být zajištěn všem fyzickým i právnickým osobám bez rozdílu.

Soud je explicitně definován v článku 6. odst. 1 třemi charakteristikami, a to nezávislostí, nestranností, a zřízením zákonem. Implicitní, či materiální náležitosti jsou však neméně důležité pro naplnění cíle a účelu EÚLP. Jsou jimi určité vnitřní kvality, jakými jsou určitá schopnost efektivně rozhodovat věci jemu svěřené do působnosti, a jeho rozhodnutí by měla být závazná a nikoli pouze doporučující či respektovaná. Závaznost rozhodnutí je nutným předpokladem vykonatelnosti, případně vymahatelnosti rozhodnutí takovéhoho orgánu. V našich podmínkách slovem soud ve smyslu práva na přístup k soudu chápeme celou soudní soustavu, což má význam s ohledem na požadavek úplné jurisdikce. Podstatou úplné jurisdikce je schopnost či možnost přezkoumávat veškeré typy otázek tomuto orgánu předložené. V praxi by se pak jednalo například o otázky zákonnosti, ústavnosti či výkladu mezinárodní smlouvy již je země vázána, nebo by se mohlo jednat o případy, kdy monarcha či jiný orgán nesoudního typu je schopen zvrátit rozhodnutí orgánu soudního typu. Ve smyslu dělby moci je moc soudní oddělena od moci výkonné a zákonodárné, a nadána je nanejvýše pravomocí negativního zákonodárce, a to za účelem naplnění své úlohy při kontrole moci výkonné, resp. její pravomoci vydávat vyhlášky na základě zákona, a moci zákonodárné, resp. její pravomoci vydávat zákony různé právní síly a různé právní formy. Judikatura by

¹⁵ Štefanec proti České republice, rozsudek ze dne 18. 7. 2006, stížnost č. 75615/01

měla vzhledem k rozdílnému způsobu obsazování pozic soudců vůči metodám uplatňovaným v rámci zákonodárství a moci výkonné být jakousi stálou brzdou vůči systému, účelovou pojistkou proti svévoli při výkonu funkcí představitelům svěřených. Skutečnost, že takovýto orgán krom soudních záležitostí sama o sobě není porušením integrity soudu jako instituce, ale mohly by nastat skutečnosti, na jejichž základě by opak mohl ESLP shledat, že integrita instituce v rozhodování je porušena.

Jiné zásady naopak jsou aplikovány v situacích, kdy v řízení rozhoduje orgán, který explicitně není součástí soudní soustavy. ESLP však již dovodil, že právo na přístup k soudu není porušeno. Například v řízení *Dubus S. A. proti Francii*¹⁶ bylo dovozeno, že specifický orgán, jemuž bylo svěřeno rozhodování ve specifické oblasti může zastávat funkci soudu, neboť naplňuje materiální znaky soudního orgánu a zároveň vykonává výhradní pravomoc ve své sféře, v tomto konkrétním případě dohled nad bankami apod.

Je vhodné zmínit, že Ústavní soud nechápe nepřiměřenou délku soudního řízení jako numericky vyjádřitelné porušení práva na spravedlivý proces, ale jako vlastnost řízení, jejíž přezkum je přísně individuální s ohledem na konkrétní případ, a zejména ale nikoli výlučně jeho okolnosti, složitost věci samé, chování obviněného stejně tak jako chování příslušných orgánů.¹⁷ Průtahy v řízení považuje za zásadní faktor popírající spravedlnost celého procesu.¹⁸ Ústavní soud považuje za lhostejné, zda jsou průtahy v řízení na vině soudu, obviněného, případně protistrany nebo faktorem který by bylo možné vyjádřit objektivně například nedostatečným administrativním nebo technickým personálem, nebo množstvím sporů nebo v krajním případě mimořádnou situací dlouhodobého charakteru jakou je například epidemie virového původu. Jedná se o státní moci jako o celku bez ohledu na její dělení do složek, která jako celek má jednotlivci zaručit ochranu jeho práv, přičemž jednoznačným znakem takové ochrany je včasnost takové ochrany, a to i přesto, že klíčovým faktorem posuzování existence porušení práva na spravedlivý proces je skutečnost, zda průtahy spočívají na straně státní moci, nebo jsou vyvolávány přičitatelným jednáním účastníků řízení nebo snad přímo

¹⁶ *Dubus S. A. proti Francii* z 11.6.2009, číslo stížnosti 5242/0

¹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 4. 2007, sp. zn. I. ÚS 603/06.

¹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 4. 2004 sp. zn. IV. ÚS 36/04

stěžovatelem. Toto určení zcela jistě podléhá zásadě přiměřenosti uplatnění.¹⁹ Ústavní soud však jako jediný nástroj ve smyslu regulace práv na spravedlivý proces má k dispozici rozhodnutí v individuální věci, které však ve smyslu prozařování ústavy celým právním řádem má jistou nedefinovatelnou tendenci upravovat budoucí chování jednotlivců v souladu s jeho výkladem. Problematika nepřiměřeně dlouhé doby, která uplyne mezi podáním žaloby případně začátkem přípravy řízení u jiného než soudního orgánu a pravomocným rozhodnutím ve věci samé je naopak důsledkem nadbytečného zřetele zákonodárce k lidským právům, respektive práva na naprosto dokonale spravedlivý proces, ve kterém je možné uplatnit veškeré námitky, protesty, důkazy, znalecké posudky, a včas podané a přijatelné omluvy ze soudního líčení. Takto dokonale spravedlivý proces však bohužel ve své podstatě poskytuje nepřeborné množství způsobů odkládání rozhodnutí samotného, což je samo o sobě paradoxně nespravedlivé. Dovoluji si tedy tvrdit, že nadbytek prostředků určených k zaručení spravedlnosti naopak vybízí při užití za nedesignovaným účelem k porušování práva na spravedlivý proces ve smyslu délky řízení.

Právo na spravedlivý proces není dotčeno ani v případě, že celá délka řízení neprobíhá před orgány soudního typu, respektive orgány splňujícími výše uvedené požadavky na soudní orgány. Intervence orgánů jiných než soudních mohou být ospravedlněny zastřešením požadavky pružnosti a účinnosti požadovanými ustanoveními lidskoprávní ochrany spravedlivého, účinného a rychlého procesu. Podrobením jejich rozhodnutí následné kontrole nebo možnosti kontroly soudními orgány státu je právo na spravedlivý proces zaručeno za předpokladu, že takovýto soudní orgán má úplnou přezkumnou pravomoc. V našich podmínkách je toto právo zaručeno kontrolou řízení před orgány nesoudního typu řízeními podle části páté OSŘ.

2.2 Právo na nezávislý soud

Definice nezávislosti je ESLP definována jako nezávislost zejména na moci výkonné a na stranách sporu.²⁰ Nestrannost a nezávislost spolu velmi úzce souvisejí, v některých záležitostech se dokonce překrývají, ale nejsou zcela totožné.

¹⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 1. 2004, sp. zn. I. ÚS 600/03

²⁰ *Campbell a Fell proti Spojenému království*, rozsudek, 28. 6. 1984, č. 7819/77

Nezávislost je objektivním atributem instituce soudu, kdy není finančně, personálně ani jiným způsobem podřízen zejména moci výkonné a zákonodárné, zatímco nestrannost je kvalita subjektivní, a souvisí s projednávanou záležitostí ve věci samé. Jeden soudce může být nezávislým ve dvou příkladových řízeních, ale pouze v jednom řízení může být nestranným, neboť v jednom z nich je bratrem obviněného.

Soudní moc navíc musí být chráněna proti zásahům jakýchkoli orgánů, a to nejen orgánů moci státní, ale i proti zásahům jiných subjektů. Zcela jistě budou zásahy moci státní a zejména moci výkonné nejčastějšími zásahy u kterých je následně shledáno, že jejich vliv dosáhl takové intenzity, že se jednalo o narušení nestrannosti soudu případně narušení nestrannosti rozhodování soudu. V některých případech bylo shledáno porušení práva na spravedlivý proces.

2.3 Právo na nestranný soud

Zatímco kritérium nezávislosti je objektivní kvalitou měřitelnou bez ohledu na projednávanou věc, pak kritérium nestrannosti je subjektivní záležitostí spočívající na souboru vnitřních vlastností v kombinaci rozhodujícího soudce či případného tribunálu ve vztahu k jednotlivým účastníkům řízení. Není přípustné, aby vnitřní vlastnosti či vztahy mezi rozhodcem a účastníky měly jakýkoli vliv na výsledek či jen průběh řízení samotného, a to jak na proces kterým je zaměřován výsledek řízení tak i rozhodnutí ve věci samé. Tyto vlastnosti jsou subjektivní záležitostí řízení samotného, a mohou spočívat i v takových věcech, jakými mohou být politické názory rozhodce. Ve vztahu k většinové populaci by pak takto ovlivněný rozhodce byl nestranným, ale v případě, že by k němu přišla věc k rozhodnutí laděná pro či proti jeho politickým ideálům, pak by takovýto soudce měl být nezpůsobilý být rozhodcem procesu. Modelovým příkladem pro takovou speciální nezpůsobilost by mohlo být takové řízení, které by se zabývalo zákazem nošení symbolů komunismu na veřejnosti v situaci, kdy předmětný soudce by byl bývalým členem komunistické strany. Objektivně by jako soudce ze své pozice byl nezávislý, ale je nasnadě, že by jeho rozhodnutí mohlo mít tendence přiklánět se k možnosti rozhodovat určitým způsobem který by byl v souladu s jeho názorovým přesvědčením. Je nasnadě, že česká úroveň soudnictví je mimořádně vysoká, a názorová vyhraněnost nehraje roli u naprosté většiny soudců, a i kdyby ano,

seznamy bývalých členů strany jsou veřejně dostupné, a otázka povinně-dobrovolného členství ve straně nemůže být předmětem této práce, a nebudu se jí tedy dále zabývat.

Otázka nestrannosti je tedy subjektivní záležitostí příčinně související s rozhodovaným případem a jeho účastníky ve vztahu k instituci či názorového a jiného přesvědčení osoby příslušné k rozhodování ve věci samé.

ESLP teprve v roce 2005 dospěl k názoru, že subjektivní nestrannost byla porušena ve věci Kyprianou proti Kypru²¹, kdy byl soudem přerušen výslech obviněného obhájcem v trestním řízení poté, co obhájce protestoval proti naprosto nevhodnému chování dvou soudců, načež byl následně odsouzen za urážku soudu k pěti dnům vězení. Vzhledem k tomu, že obhájce podal stížnost k ESLP pro porušení článků 6. a 10. proto, že soudci, na které měla mířit jeho údajná urážka zároveň rozhodovali o jeho vině a trestu. ESLP stížnosti vyhověl a jednomyslně shledal, že nestrannost soudu byla zásadně narušena střetem kauzálních nexů v osobě soudců, kteří by neměli rozhodovat o trestu za urážku své vlastní osoby. Zejména shledávám zajímavou skutečnost zhodnocení testu nestrannosti, kdy bylo posuzováno jak objektivní, tak subjektivní kritérium, a ani v jednom jednání soudu nebylo shledáno přípustným ve smyslu EÚLP. V uvedeném případě soudci sehráli roli jak roli oběti, tak i žalobce a soudce v jedné osobě, a byla porušena zásada *nemo iudex in sua causa* a byla dovozena zásadní vada v nestrannosti soudu samotného. Hodnocená kritéria byl způsob mluvy soudců, jimiž odůvodňovali svá rozhodnutí, výše trestu samotná, resp. dostupné alternativní tresty k možnosti udělení trestu odnětí svobody, a dokonce i vyjádření o vině obviněného před vynesením rozsudku. Zde je zároveň zajímavé, že se ESLP příliš nezabývá porušením zásady *presumpce nevinny*, ale to je odůvodnitelné naprosto zdrcující povahou ostatních předmětných skutečností. K tomuto lze dodat, že je zároveň velmi zajímavé nesouhlasné stanovisko dvou soudců, podle nichž k porušení nedošlo vzhledem k *presumpci subjektivní nestrannosti profesionálního soudce* v souladu s hojně aplikovanou doktrínou ESLP, pravděpodobně proto, že nebyli s to prolomit tuto základní doktrínu a otevřít zkoumání subjektivní nestrannosti profesionálního soudce jako přezkoumatelný aspekt práva na spravedlivý proces,

²¹ Kyprianou proti Kypru, rozsudek Velkého senátu ESLP ze dne 15. prosince 2005, stížnost č. 73797/01.

s čímž však nemohu souhlasit, neboť nestrannost soudce je subjektivní, a v čase fluidní kvalitou, která by měla být průběžně testována, a bylo by možné odmítnutím přezkumu těchto kvalit dojít až k absurdní situaci, kdy bychom dospěli do kvazitotalitní reality „*nemo custodiet ipsos custodes*“, neboť otázka „*quis custodiet ipsos custodes?*“²² musí být zohledněna v demokratické společnosti v každém případě, má-li nastavený systém mít schopnost zachovávat jemu nastavené hodnoty originární autoritou v průběhu času.

Hranice mezi subjektivní a objektivní nestranností je neostrá, a je dobře popsána například v rozhodnutí Piersack proti Beligii²³ kde je založena distinkce mezi subjektivním přístupem který spočívá v určitých osobních přesvědčeních předmětného soudce v konkrétním případě, a objektivním přístupem, který určuje, zda poskytnuté záruky jsou dostatečnou zárukou pro odmítnutí jakýchkoli oprávněných pochyb v tomto ohledu. Dále je judikováno, že dokud nebude prokázán opak, jsou záruky, jež byly poskytnuty dostatečným základem pro zaručení nestrannosti v tomto ohledu, a to s odkazem na předchozí rozhodovací praxi. Zároveň je ale judikováno, že není možné, aby se soud vázal pouze k subjektivnímu testu. Každý soudce s ohledem na legitimní domněnku obavy o narušení nestrannosti se musí z řízení vyloučit sám, a to z toho důvodu, že nejde o jeho osobu či zájem, ale o důvěru veřejnosti v soudy jako základ demokratické společnosti, což je kvalita, která není s jeho osobou nikterak spojená, nýbrž interakce může být pouze ve smyslu narušování této důvěry, a to i bezděky. Dále se jedná o jednu z nejdůležitějších garancí lidské svobody.²⁴ Tento přístup kopíruje i Ústavní soud ČR²⁵ ve své rozhodovací praxi, kdy v právní větě zdůrazňuje požadavek při hodnocení objektivního hodnocení nestrannosti soudců ve světle otázky, zda i bez závislosti na chování soudce mohou objektivně vzniknout ověřitelné skutečnosti například při medializaci případu, které mohou zpochybňovat jeho nestrannost. Hodnoceny jsou legitimní důvody prokazující nedostatek nestrannosti

²² Juvenial, Satires, Satire VI, 347–348

²³ Piersack proti Belgii ze dne 26.10.1984, číslo stížnosti 8692/79

²⁴ HUSSEINI, Faisal, KOPA, Martin. Čl. 36 [Právo na soudní a jinou právní ochranu]. In: HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin, CAMRDA, Jakub, HEJČ, David, HLOUCH, Lukáš, MATOUŠ, Michal, MORAVEC, Ondřej, NECHVÁTALOVÁ, Lucie, NOVÁK, Jiří, PEKAŘOVÁ, Lenka, RIGEL, Filip, TOMOSZEK, Maxim, TOMOSZKOVÁ, Veronika, VOMÁČKA, Vojtěch, VÝBORNÝ, Štěpán. Listina základních práv a svobod. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2021, s. 1032.

²⁵ Nález Ústavního soudu České republiky I. ÚS 722/05 ze dne 7. 3. 2007

soudce i hledisko obžalovaného nebo jedné ze stran sporu, které mohou prokazovat ospravedlnitelné důvody nedostatku nestrannosti soudce. V tomto konkrétním případě soudce překročil svými výroky hranici přiměřenosti způsobu poskytování informací o své činnosti. Dále se vyjadřuje k ohraničení přípustnosti omezení práva na informace z důvodu nejen ochrany veřejného zájmu a ochrany pověsti nebo práv třetích osob, ale také na zajištění autority a nestrannosti (dovolil bych si dovést spíše co do percepce nestrannosti) soudní moci. Dále pokračuje již typickým konstatováním závěrů ESLP ohledně požadavku na nejen konání justice, ale že je nutné také aby bylo vidět že je justice konána, a to spravedlivým, nestranným a zákonným způsobem.

Závěrem této podkapitoly je vhodné podotknout, že předpoklad profesionality a nestrannosti je vztahován nejen na osobu profesionálního soudce, ale také na přisedící či porotu, což dle mého názoru zakládá konflikt s ohledem na přisedící, kteří nejsou v českém právu osobami s právním vzděláním, ani osobami které složily justiční zkoušky tato vada je částečně negována požadavkem na bezúhonnost a další procesní záruky poskytované českým právním řádem, ale nikdy nebude možné je považovat za dostatečně kvalifikované profesionály aby na jejich případnou podjatost mohlo být nahlíženo podobným způsobem jako na téměř absolutní autoritu profesionálního soudce.

Z množství judikátů je vhodné se zabývat například opakovaným rozhodnutím soudu téže instance v průběhu jednoho řízení. Z obecného požadavku nestrannosti nevyplývá kogentní pravidlo, podle kterého by se soud poté, co je mu věc vrácena soudem vyšší instance nebo správním orgánem musel zabývat nařizováním nového řízení, jiného složení rozhodujícího senátu nebo jiné úpravy složení osob o věci rozhodujících. ESLP samozřejmě respektuje problémy které by s povinností skládat nové senáty vyplývaly, a to zejména organizační kdy by v některých případech mohlo docházet až k nemožnosti soudního přezkumu, a nezakazuje tedy, aby ve věci dvakrát rozhodoval týž soudce, nicméně je nutné, aby nestrannost soudce nebyla žádným způsobem ohrožena. Nestrannost by mohla být ohrožena zejména v případech, kdy se soudce s věcí poprvé seznámí při příležitosti rozhodování o vyšetřovací vazbě kdy si nepochybně na věc musí vytvořit určitý názor, který však může být v rozkolu s později vyvstalými důkazy o nevině subjektu. Zároveň může pak být v situaci, kdy by musel přiznat vlastní chybu ve

věci rozhodnutí o vzetí do vazby, kdy v předchozím případě rozhodoval o podezření ze spáchání činu. Dalším případem, kdy by mohla být nestrannost soudce tímto způsobem ohrožena je situace, kdy je vyšetřující soudce postaven do situace, kdy je ze zákona povinen zjišťovat veškeré relevantní skutečnosti k případu, a emocionální váha důkazů mohla ovlivnit i přes jejich zákonnou nepoužitelnost jeho úsudek. V případě Piersack proti Belgii²⁶ bylo dovozeno, že nelze zajít tak daleko, aby byly vyloučeny z projednávání všech věcí, kterými se státní zastupitelství zabývalo všechny osoby, které ve svém předchozím profesním působení působili na státním zastupitelství, ale bylo tak dovozeno z toho důvodu, že takto radikální řešení by hermeticky oddělilo justiční profese a zcela zamezilo nemožnost změny povolání. Pouhá skutečnost, že soudce působil na státním zastupitelství nezakládá pochybnost o jeho nestrannosti, nicméně pokud by bylo prokázáno, že se aktivně podílel na vyšetřování záležitosti, o níž má nyní rozhodovat, pak by zcela jistě mohla být tato námitka vznesena. Opak by byl popřením dělby moci na moc výkonnou a soudní, a v tomto konkrétním případě soudce byl nadřazenou osobou státních zástupců kteří danou věc vyřizovali, a není podstatné, zda je jakýmkoli způsobem skutečně zasahoval do průběhu vyšetřování nebo soudního řízení či nikoliv. Dalším případem zásahu do nestrannosti soudce je případ De Cubber proti Belgii,²⁷ kdy bylo zasaženo do nestrannosti tím, že soudce v dané věci působil zároveň jako vyšetřující soudce. Jeho působnost na pozici vyšetřujícího soudce mu umožnila detailní znalost spisu, což však nelze ztotožňovat s důkazy, které prokuratura soudu předkládá. Dichotomie předložených důkazů a spisu vedeného prokuraturou je podstatná nejen pro zásadu rovnosti zbraní, ale také došlo k ovlivnění soudce samotného a v návaznosti na jeho osobu k ovlivnění celé poroty či senátu. Dle názoru ESLP bylo belgické soudnictví vzhledem k existenci pozice vyšetřujícího soudce uspořádáno v rozporu s úmluvou, a bez ohledu na námitky belgické vlády vyslovil porušení Úmluvy, a konstatoval, že je povinností stran Úmluvy, aby uspořádaly vnitrostátní soudnictví v souladu s Úmluvou, což v důsledku způsobilo zrušení institutu vyšetřujícího soudce nejen v Belgii, ale i v Portugalsku, Francii, Itálii a Německu. Co se týče konkrétní úlohy soudce samotného, pak v rozsudku Hauschildt proti Dánku²⁸ došlo k porušení nestrannosti

²⁶ Piersack proti Belgii, rozsudek ze dne 26.10.1984, stížnost č. 8692/79

²⁷ De Cubber proti Belgii, rozsudek ze dne 26.10.1984, stížnost č. 9186/80

²⁸ Hauschildt proti Dánku, rozsudek ze dne 24.5.1989, číslo stížnosti 10486/83

soudce z důvodu konfliktu mezi úlohou soudce, který je v pozici soudce, který je ve věci činný jako procesní soudce pro přípravné řízení a z tohoto titulu rozhoduje o vazbě osoby stěžovatele. Zde je podstatné provést distinkci průkaznosti viny obviněného. V případě přípravného řízení a rozhodování o vzetí do vazby postačuje podezření ze spáchání trestného činu, ale v řádném soudním procesu musí být vina prokázána nade vší pochybnost. Pokud ale v obou těchto řízeních rozhoduje tatáž osoba, jsou její předpoklady o vině narušeny předchozími rozhodnutími o uvalení vazby, a zároveň je ovlivněna přípravným řízením, ve kterém mohou být použity důkazy, které jsou později vyloučeny, ale již zanechaly svou stopu na osobě soudce. Samo o sobě není rozhodování jednou osobou automatickou vadou řízení, nicméně v předmětném případě byly manifestovány speciální okolnosti, které vedly k závěru, že byla porušena nestrannost soudu. Jmenovitě se jednalo o dánské právo, které pro uvalení vazby vyžaduje zvláště silné podezření, čímž je setřen rozdíl mezi konstatováním dichotomie viny a podezření z viny v dané věci, a proto bylo právo na nestranný soud v tomto případě porušeno. V českém právu tato dichotomie přítomna není, je rozhodováno na základě důkazů, které konstituují podezření z viny, a to zejména ve smyslu zamezení rušení průběhu řádného procesu nebo útěku. V mnoha dalších podobných rozsudcích nebylo konstatováno porušení práva na nestranný soud, a jedná se tedy spíše o exces.

Podstatná otázka nestrannosti je nastolena v případě, že v různých řízeních z nějakého důvodu soudce rozhoduje v téže věci o několika spoluobviněných. ESLP se zabýval v případě Rojas Morales proti Itálii²⁹. V této záležitosti bylo rozhodováno dvěma soudkyněmi, které předtím rozhodovaly o trestním řízení v jiné věci, ve které bylo ve spisu čteně odkazováno na stěžovatele jako iniciátora trestné činnosti, a bylo tedy zřejmé, že soudkyně které následně rozhodovaly o této konkrétní věci byly nebo mohly být předem ovlivněny tímto předchozím případem, a zejména svým předchozím verdiktem o vině stěžovatele v následném řízení. Pokud by takovýto případ rozhodoval jiný soudce, pak by zcela jistě ke svým závěrům dospěl teprve v soudní síni v rámci dokazování, a nikoli před začátkem samotného řízení. Je vhodné podotknout, že na části předchozího rozhodnutí bylo odkazováno v samotném rozsudku ve věci stěžovatele. Přinejmenším by bylo

²⁹ Rojas Morales proti Itálii, rozsudek ze dne 16.11.2000, číslo stížnosti 39676/98

vhodné, aby takovou záležitost projednával soud v jiném složení, a nebo aby se soudkyně vyloučily z řízení pro předpojatost.

2.4 Právo na soud zřízený zákonem

Primárním smyslem tohoto práva je zajištění nezávislosti soudu na moci výkonné a legislativní, a zabránit tomu, aby exekutiva zřizovala soudy bez kontroly lidu skrze jím volené zástupce. To zabraňuje omezování soudní kontroly moci výkonné moci soudní, a chrání demokratický proces ve státě před excesy které byly v živé paměti tvůrců Úmluvy. Vytváření speciálních soudů a organizace soudní soustavy však omezena Úmluvou není, a to za předpokladu že jsou zřízeny řádně zákonem. Zároveň ani není omezeno přenášení soudních pravomocí na správní orgány či v určitých případech dokonce soukromé subjekty, a to za podmínky že rozhodnutí takto zřízených orgánů jsou přezkoumatelná v úplném soudním řízení, tzn. že nejsou odmítnuty možnosti dokazování a jiné prostředky změny původního rozhodnutí. S tímto tématem souvisí také problematika soukromých rozhodců, kdy bylo dříve ve formulářových smlouvách možné ustanovit soukromého rozhodce ve sporných záležitostech, a tak omezit spotřebitelovo právo na soudní přezkum. Tato doba je naštěstí již za námi, nicméně není omezena smluvní volnost rozhodčí doložky ustanovení soukromého soudce dle platných právních předpisů mezi rovnocennými smluvními stranami. Rozhodčí řízení by nemělo být snižováno, neboť v mnoha situacích je rozhodce schopen rychleji, levněji a efektivněji rozhodovat komplikované spory mezi smluvními stranami. Nejpodstatnější výhodou rozhodčího řízení oproti řízení soudnímu je možnost vyloučení veřejnosti z jednání. V případech, kdy jsou projednávány specifické patenty, obchodní tajemství nebo jiné záležitosti kritické pro obchodní aktivity jedné ze stran nebo obou stran, pak je zcela jistě namístě ustanovit rozhodce, který je schopen takovýto tajemství udržet mimo veřejný soudní spis, a přitom doručit stranám autoritativní rozhodnutí o jejich smluvních povinnostech. Vzhledem k tomu, že institut rozhodčího řízení je v našich podmínkách zřízen zákonem, je nasnadě dovodit, že samotná existence rozhodčího řízení nezakládá porušení práva na soud zřízený zákonem, nicméně pokud by vyvstala situace, která by znemožňovala neuzavření smlouvy o rozhodčím řízení, pak by se o takovémto porušení dalo hovořit. Jako teoretický příklad takového porušení by bylo možné uvést například situaci, kdy veškeré subjekty například na trhu spotřebitelských půjček ustanovily jednu

společnost jako rozhodce spotřebitelských sporů, a člověk potřebující tuto službu by neměl jiné volby než uzavření takovéto smlouvy pro deformovanost trhu tímto subjektem.

V tomto kontextu je nutno poznamenat, že soud zřízený zákonem nemusí nutně znamenat pouze předpis označený jako zákon. Lze za něj považovat i jiné, zpravidla derivativní právní normy nebo právní prameny jiného původu než jen legislativního sboru daného státu. Z povahy plyne, že určité otázky je oprávněn upravovat pouze zákonodárce, nicméně pokud dojde k zákonnému pověření instituce např. ministerstva spravedlnosti regulací soudní soustavy a zřizování soudů dle potřeby v jednotlivých krajích či okresech, pak se zcela jistě nejedná o automatické porušení práva na soud zřízený zákonem. Je zde patrný jakýsi apel na zákonnou, či spravedlivou formu zřizování soudů, jejich personální obsazení, a systém přidělování soudních případů jednotlivým osobám soudců, a případně právo na přezkum institucí soudního typu v případě prvotního rozhodování správním nebo soukromým orgánem v předmětné věci. Smyslem ustanovení je, aby soudní záležitosti nebyly v diskreci jiné než soudní moci, a to zejména moci exekutivní pro případ, že by se moc výkonná snažila bránit přezkoumávání své vlastní činnosti.

Symbolickým případem ze sousedního Slovenska by mohl být případ DMD Group a.s. proti Slovensku³⁰ kde stěžovatel v řízení, které se vleklo přes deset let protestoval proti činnosti předsedy soudu, který v jednom dni sám sobě přidělil k rozhodnutí návrh na exekuci pohledávky, již proběhlou exekuci prohlásil za nepřijatelnou, a exekuční řízení zastavil rozhodnutím proti kterému nebyl přípustný opravný prostředek. ESLP v tomto případě dovedl porušení na základě nedodržení předpisů soudní instituce o organizaci práce, podle kterých tento soudce sice mohl o této věci rozhodovat, nicméně tento předpis ponechával přílišnou míru volnosti předsedům soudů, a zároveň neposkytoval dostatečné záruky proti zneužití tak jak k tomu došlo v předmětném případě. Konstatování porušení bylo v tomto případě jednomyslné.

2.5 Právo na veřejné projednání věci

Existuje dichotomie mezi požadavkem veřejnosti, a požadavkem ústnosti jednání. Každý z těchto termínů sleduje zájmově jiné věci. Požadavek na veřejnost

³⁰ DMD Group, a.s. proti Slovensku, rozsudek ze dne 5.10.2010

je především požadavek na kontrolu výkonu soudnictví, tedy přístup k informacím o fungování a rozhodovací praxi soudů, zatímco termín ústnosti se zabývá faktickou přítomností osob v soudní síni, resp. možnost účastníků vyjádřit se přímo před soudem nad rámec písemných podání. Je však nutno poznamenat, že pokud by měly veškeré záležitosti být projednávány přímo před soudem, pak by výkon justice byl personálně naprosto nedostačující, a navíc by docházelo k notným prodlevám například z důvodu dočasně nevyhovujícího zdravotního stavu jedné ze stran. Výkon soudnictví pouze ústní formou, neřkuli výhradně osobně by velmi komplikoval faktickou práci soudů, které by nemohly rozhodovat ani v jednoznačných záležitostech jakými jsou například elektronické platební rozkazy jinak než nařízením ústního jednání, a je nutné, aby soudnictví bylo schopno fungovat i bez požadavku ústnosti ve věcech, ve kterých to není účelné. V některých případech je naopak žádoucí, aby veřejnost byla vyloučena. Jmenovitě by se mohlo jednat o případy, kdy se jedná v trestních věcech ohledně trestné činnosti mladistvých, trestné činnosti vykonané na mladistvých, a značně medializovaných případech, kdy by naopak média mohla působit v roli inkvizitora. Ostatně, těmito situacemi se zabývá věta druhá čl. 6 odst. 1 EÚLP. Dále ESLP konstatoval přípustnost neveřejnosti jednání v případě disciplinárních deliktů vězňů, a to z důvodu problematičnosti připuštění veřejnosti do věznice nebo případně převozu vězně do míst, kam by veřejnosti mohl být poskytnut přístup.³¹

O něco jinou záležitost se jednalo v záležitosti Riepan proti Rakousku³², kdy byla veřejnost z projednávání věci fakticky vyloučena, i přesto, že rozhodnutí o vyloučení veřejnosti nikdy nepadlo. Nastala situace, kdy jednání probíhalo v budově věznice a prostory a bezpečnostní opatření fakticky neumožňovaly přítomnost veřejnosti. ESLP v tomto případě prohlašuje, že práva zaručená Úmluvou jsou nikoli teoretická, ale faktická a vymahatelná, a pokud jsou fakticky porušena i přesto že nebylo vysloveno jejich porušení žádným způsobem, jedná se o porušení Úmluvy. Pokud stát umožňuje soudní jednání mimo řádné prostory soudu, měl by také přistoupit ke kompenzačním opatřením pro zajištění přístupu veřejnosti na soudním jednání. V opačném případě se jedná o porušení Úmluvy.

³¹ Campbell a Fell proti Spojenému království, rozsudek ze dne 28.6.1984

³² Riepan proti Rakousku, rozsudek ze dne 14.11.2000, číslo stížnosti 35115/97

2.6 Právo na projednání věci v přiměřené lhůtě

„Požadavek projednání věci v přiměřené lhůtě vyplývá z obecného pravidla *justice delayed, justice denied* (spravedlnost opožděná, spravedlnost upřená).“³³. V případě posuzování nepřiměřené délky řízení je zejména významná návaznost a kombinace článku 6. EÚLP a článku 13. EÚLP za účelem dosažení vymahatelnosti práva. Přehnané oddalování rozhodnutí soudu je považováno za zásah do práva na přístup k soudu³⁴, a tedy nepovoleným zásahem do práv zaštiťovaných výše uvedenými články, a zejména v trestním řízení je nutné zajistit, aby obviněný nebyl vystaven obvinění po nepřiměřeně dlouhou dobu³⁵. Analogicky by bylo možné vztahovat tyto požadavky i na civilní řízení, neboť podle bodu 48. rozsudku *Koktavá proti České republice*³⁶ ESLP připomíná, že Úmluva u požadavku na přiměřenou lhůtu klade důraz na výkon soudnictví tak, aby průtahy byly na místě tam, kde je to opodstatněné vzhledem ke zvyšování věrohodnosti a účinnosti řízení samotného, což v tomto konkrétním případě shledal jako porušené. Následně dovozuje, že pouze průtahy, které jsou státu přičitatelné mohou být předmětem rozhodování o překročení přiměřené lhůty k vydání rozhodnutí. V konkrétním případě bylo rozhodnutí soudu prvního stupně protahováno na téměř šest let. Vzhledem k tomu, že tento případ se týká civilního řízení, pak je možné dovozovat, že tyto zásady se vztahují i na běžný civilní proces, a průtahy přičitatelné státu tj zejména průtahy v odpovědi soudu na požadavky a administrativní prodlevy mohou být v odůvodněných důvodech předmětem opodstatněné stížnosti u ESLP, a porušením EÚLP, konkrétně článku 6. odst. 1 EÚLP. Dále je podstatné pro posuzování existence porušení článku 6. odst. 1 EÚLP projednávané věci individuální okolnosti, jakými jsou například složitost věci, chování stěžovatele, a postup příslušných orgánů, a význam sporu pro účastníka. Postup soudu spočívající v nečinnosti nebo absenci výzev adresovaných účastníkům řízení je porušením článku 6. odst. 1 EÚLP.³⁷ Exonerace státních orgánů od porušení práva na spravedlivý proces ve smyslu nepřiměřené délky řízení

³³ KMEC, Jiří. Kapitola XVI [Právo na spravedlivý proces (čl. 6 EÚLP)]. In: KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. Evropská úmluva o lidských právech. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 565.

³⁴ *Vassilios Athanasiou a další proti Řecku*, rozsudek, 21. 12. 2010, č. 50973/08, § 52

³⁵ *Wemhoff proti Německu*, rozsudek, 27. 6. 1968, č. 2122/64, § 18

³⁶ *Koktavá proti České republice*, 2. 12. 2003, stížnost č. 45107/98 z

³⁷ *Fackerlmann ČR, spol. s.r.o., proti České republice* 26.10. 2004 stížnost č. 65192/01, bod. 21

nelze však vyvozovat ani z nedokonalé spolupráce obviněného v trestním řízení. V případě věci Rázlová proti České republice³⁸, i přesto že je ESLP vyslovena a priori nezpochybnitelnost složitosti vyšetřování předmětného případu vzhledem k jeho podstatě spočívající v komplikované finanční kriminalitě, je dovozeno porušení článku 6. odst. 1 na základě selhání státu v organizaci soudní soustavy tak, aby byla schopna vyhovět požadavkům článku 6. odst. 1. EÚLP a dále odkazem na národní legislativu umožňující přinejmenším efektivnější řešení nastalé situace nepříznivého zdravotního stavu stěžovatelky. Je zde tedy dovozeno dvojí potenciální selhání státu, a to aplikace vlastní vnitrostátní legislativy přiměřeným způsobem a zároveň organizační selhání státu ve věci soudní soustavy umožňující absenci porušení lidských práv vyplývajících z EÚLP, a i přes nevyhnutelné průtahy v předmětném řízení rozhodl o přiznání zadostiučinění stěžovatelce z toho důvodu, že „vnitrostátní orgány neprojevily náležitou péči k zajištění hladkého průběhu úkonů v daném řízení“.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že povinnost zajistit spravedlivý proces je povinností státu a potažmo jeho orgánů, a to s přiměřeným ohledem na chování účastníka řízení, nicméně, selhání státu a jeho orgánů v aplikaci vlastní legislativy za účelem zajištění spravedlivého procesu je zcela v odpovědnosti státu, a to i v případě omezené spolupráce účastníků řízení ve věci jak civilní, tak trestní, a analogicky by tento princip bylo možné vztahovat na veškeré typy řízení podle článku 1. EÚLP.

V návaznosti na nepřiměřeně dlouhá řízení je nutné se pozastavit i nad opačným protipólem, a to nad řízeními která jsou nepřiměřeně krátká, a to i ve věcech, které jsou ve své podstatě jednoduchou záležitostí, ve které není mnoho možností k prošetřování skutkového stavu vzhledem ke zdrcující přesvědčivosti důkazů, jak tomu bylo např. ve věci Kwiecień proti Polsku³⁹ kdy ESLP dovedl, že je možné, že právo na spravedlivý proces mohlo být porušeno nepřiměřeně kvapným rozhodováním soudů.

³⁸ Rázlová proti České republice, 28.3.2006, stížnost č. 20252/03

³⁹ Kwiecień proti Polsku ze dne 9. 1. 2007, č. 51744/99

2.7 Právo na spravedlivý proces

S právem na spravedlivý proces podle článku 6. EÚLP nutně tematicky souvisí zejména článek 13. EÚLP.

Pokud je i jinému, než státnímu příslušníku doručeno rozhodnutí jakéhokoli typu a od jakékoli instituce, musí alespoň existovat způsob, kterým se takováto osoba může domáhat přezkumu tohoto rozhodnutí. Tak dovedl ESLP z článku 13. EÚLP v případě čečenského běžence, který neúspěšně žádal o azyl na polském území. Tohoto konkrétního stěžovatele hraniční stráž odmítla vpustit na území, a zamítla mu vstup bez možnosti opravného prostředku i zároveň jakéhokoli přezkumu na individuální bázi jednotlivých osob a jejich nároků na mezinárodní ochranu.⁴⁰

Porušení článku 13. je nutné namítat vždy v kombinaci s porušením jiného ustanovení EÚLP, a to materiální povahy. Formulace práva na účinné opravné prostředky je tak pro laického čtenáře poněkud nešťastnou, neboť se vztahuje na práva na účinné opravné prostředky vůči odmítnutí práv a svobod založených EÚLP. Ve výše zmíněném případě se jednalo o porušení práv čečenského uprchlíka, jeho práv založených článkem 3. v kombinaci s právem založeným článkem 13. Jeho stížnost tedy byla ESLP vyslyšena.

V kombinaci s článkem 6. EÚLP však lze dovést, že právo na opravné prostředky podle článku 13. by mělo být zajištěno na vnitrostátní úrovni, zcela jistě by tuto úlohu neměl suplovat ESLP a argument zajištění ochrany práv nabytých podle čl. 13. existencí Evropského soudu pro lidská práva by zcela jistě neuspěl, a to zejména ve vztahu k čl. 35 odst. 1. EÚLP, kdy je zcela jednoznačně řečeno, že ESLP se stížností bude zabývat nejdříve ve chvíli, kdy budou vyčerpány všechny vnitrostátní opravné prostředky dostupné stěžovateli podle platného práva. ESLP není orgánem dovolacím, nýbrž speciálním orgánem sui iuris založeným na základě mezinárodního práva a jako takový jej není možné považovat za formu opravného prostředku. Tento vztah je řešen například ve věci Diallo proti České republice⁴¹, kdy český soud nerozhodl o odkladném účinku stěžovatelovy žaloby do chvíle kdy byl vyhoštěn z území České republiky. V rozsudku je řešeno, zda je nutné pro aplikaci článku 13. EÚLP vyčerpání mimořádných prostředků, jakými jsou například Ústavní stížnost. Soud dospěl narozdíl od žalované české vlády k závěru,

⁴⁰ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. 7. 2020, sp. zn. 40503/17

⁴¹ Diallo proti České republice ze dne 23. června 2011 ve věci č. 20493/07

že jedinými prostředky nápravy, jejichž vyčerpání čl. 35 odst. 1 vyžaduje pro uplatnění článku 13. jsou ty, které mají vztah k tvrzenému porušení a které jsou dostupné a dostačující k nápravě vadného stavu. V tomto případě byla tato práva stěžovateli odepřena proto, že jeho deportací bylo znemožněno, aby se domáhal nápravy vadného právního stavu u příslušného soudu, neboť fakt, že soud byl nečinný při posuzování nároku na odložení vykonatelnosti správního rozhodnutí, a svou nečinností způsobil nemožnost i teoretického dovolání-se takovýchto opravných prostředků, a proto v daném případě došlo k porušení jeho práv zakotvených EÚLP, neboť vyčerpal veškeré vnitrostátní opravné prostředky, které mu byly objektivně dostupné. Zároveň by jazykový výklad mohl svádět k závěru, že právo na účinný prostředek nápravy má pouze ten, jehož práva byla porušena, nicméně se jedná o logicky vadný argument, na jehož základě bychom dospěli k názoru, že osoba, která nebyla na svých právech poškozena nemá nárok na řádný proces, resp. prostředky nápravy dle EÚLP. Zjištění, zda její práva byla či nebyla poškozena by totiž nebylo možné realizovat bez toho, aby jí byly poskytnuty prostředky nápravy dle čl. 13 EÚLP. I osoba, která se pouze domnívá, že její práva mohla být porušena musí mít k dispozici stejné prostředky nápravy jako osoba jejíž práva objektivně porušena byla.⁴²

Je možná i situace, kdy v rozporu s EÚLP je již samotný zákon či předpis, nebo jeho výklad či aplikace orgány státu jež je stranou smlouvy. Pokud však opravný prostředek proti právnímu předpisu apod. ve vnitrostátním právu existuje, pak by takovýto předpis formálně korektně stěžovatel měl napadnout za účelem vyčerpání prostředků nápravy poskytovaných vnitrostátním právem, například již dříve konstatoval, že stěžovatel mohl podat ústavní stížnost a navrhnout zrušení ustanovení zákona, na absenci čehož soud dovodil, že prostředky uváděné žalovanou vládou jsou dostatečné, a stížnost prohlásil za nepřijatelnou.⁴³

⁴² Klass a další proti německu ze dne 6.9.1978, ve věci 5029/71

⁴³ Slunský proti České republice ze dne 5. 4. 2011 ve věci 31225/06

3 Závěr

Je evidentní, že Ústavní soud ani Evropský soud pro lidská práva není příslušným orgánem pro ochranu účastníků řízení před nepřiměřenými průtahy v soudním řízení. Oba soudy ze své podstaty dovolacího soudu nejsou schopny vyjma prozařování judikatury právním řádem fakticky schopny zjednat nápravu při porušení práva na přiměřenou délku řízení. Problémem způsobujícím dlouhá soudní řízení jsou primárně účastníci, kteří se po právu domáhají spravedlnosti všemi dostupnými prostředky, a pokud nedojde k selhání na straně soudu samotného ve smyslu nečinnosti, pak lze problém délky řízení hledat pouze v nadbytku prostředků dostupných účastníkům, nebo ve zneužívání prostředků, které mají přirozeně ze své podstaty delší prodlevu mezi podáním a vyřízením. Skutečným problémem způsobujícím nadměrnou délku řízení je paradoxně nadbytek prostředků dostupných k zajištění spravedlnosti účastníkům řízení, a vliv nedostatečného personálního obsazení soudů nebo jejich činnosti je vyjma excesů jen okrajový. Jako primární výstup svého zkoumání bych rád prohlásil, že aby bylo zajištěno právo na spravedlivý proces ve smyslu přiměřené délky řízení, bylo by nutné paradoxně omezit standardní prostředky řízení před soudem, aby došlo k redukci množství podnětů, se kterými se soudy musí vypořádat, což by paradoxně způsobovalo deficienci míry spravedlivosti soudního řízení jiným způsobem. Tlak na dokonalé soudní řízení paradoxně způsobuje temporální deficienci přiznání spravedlivého rozhodnutí.

4 Prameny

Nález Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01

Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 8. 2002, sp. zn. IV. ÚS 732/2000

Nález Ústavního soudu ze dne 5. 3. 2010, sp. zn. III. ÚS 1624/09

Nález Ústavního soudu ze dne 27. 5. 2003, sp. zn. III. ÚS 623/2000

Nález Ústavního soudu ze dne 7. 5. 2014, sp. zn. III. ÚS 587/14

Nález Ústavního soudu ze dne 21. 1. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 15/02

Nález Ústavního soudu ze dne 19. 3. 2009, sp. zn. III. ÚS 2822/07

Nález Ústavního soudu ze dne 19. 3. 2009, sp. zn. III. ÚS 2822/07)

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 4. 2015, sp. zn. I. ÚS 1822/14

Usnesení Ústavního soudu ze dne 13. 11. 2001, sp. zn. II. ÚS 540/01

Nález Ústavního soudu ze dne 12. 2. 1997, sp. zn. IV. ÚS 215/96

Štefanec proti České republice, rozsudek ze dne 18. 7. 2006, stížnost č. 75615/01

Dubus S. A. proti Francii z 11.6.2009, číslo stížnosti 5242/0

Nález Ústavního soudu ze dne 12. 4. 2007, sp. zn. I. ÚS 603/06.

Nález Ústavního soudu ze dne 20. 4. 2004 sp. zn. IV. ÚS 36/04

Nález Ústavního soudu ze dne 16. 1. 2004, sp. zn. I. ÚS 600/03

Campbell a Fell proti Spojenému království, rozsudek, 28. 6. 1984, č. 7819/77

Kyprianou proti Kypru, rozsudek Velkého senátu ESLP ze dne 15. prosince 2005, stížnost č. 73797/01.

Juvenial, Satires, Satire VI, 347–348

Piersack proti Belgii ze dne 26.10.1984, číslo stížnosti 8692/79

Nález Ústavního soudu České republiky I. ÚS 722/05 ze dne 7. 3. 2007

Piersack proti Belgii, rozsudek ze dne 26.10.1984, stížnost č. 8692/79

De Cubber proti Belgii, rozsudek ze dne 26.10.1984, stížnost č. 9186/80

Hauschildt proti Dánsku, rozsudek ze dne 24.5.1989, číslo stížnosti 10486/83

Rojas Morales proti Itálii, rozsudek ze dne 16.11.2000, číslo stížnosti 39676/98

DMD Group, a.s. proti Slovensku, rozsudek ze dne 5.10.2010

Campbell a Fell proti Spojenému království, rozsudek ze dne 28.6.1984

Riepan proti Rakousku, rozsudek ze dne 14.11.2000, číslo stížnosti 35115/97

Vassilios Athanasiou a další proti Řecku, rozsudek, 21. 12. 2010, č. 50973/08, § 52

Wemhoff proti Německu, rozsudek, 27. 6. 1968, č. 2122/64, § 18

Koktavá proti České republice, 2. 12. 2003, stížnost č. 45107/98 z

Fackerlmann ČR, spol. s.r.o., proti České republice 26.10. 2004 stížnost č. 65192/01, bod. 21

Rázlová proti České republice, 28.3.2006, stížnost č. 20252/03

Kwieceń proti Polsku ze dne 9. 1. 2007, č. 51744/99

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. 7. 2020, sp. zn. 40503/17

Diallo proti České republice ze dne 23. června 2011 ve věci č. 20493/07

Klass a další proti německu ze dne 6.9.1978, ve věci 5029/71

Slunský proti České republice ze dne 5. 4. 2011 ve věci 31225/06

5 Literatura

Evropská úmluva o lidských právech: komentář. [Praha]: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-365-3.

HUSSEINI, Faisal. *Listina základních práv a svobod: komentář.* V Praze: C.H. Beck, 2021. Beckova edice komentované zákony. ISBN isbn978-80-7400-812-2.

PŘIDAL, Ondřej. Pojem právo na spravedlivý proces v civilním řízení. *Právní rozhledy*, 2010, č. 20

RYCHETSKÝ, Pavel. *Ústava České republiky: Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky : komentář.* Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-809-3.

Ústava České republiky: komentář. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-814-7.